

Teorie klamání

(K některým problémům a zkušenostem ve vybraných zahraničních armádách)

Největší zkušenosti s prováděním klamné činnosti v bojových operacích mají armády Ruska, Velké Británie, Německa a také armáda USA, která řadu poznatků převzala od britské armády. V období po II. světové válce došlo v armádách států NATO k podceňování klamné činnosti, což se projevilo zejména v tom, že teorie ustnul a v malé míře byl uskutečňován vývoj a zavádění nových prostředků a technologií.

Na základě zkušeností z ozbrojených konfliktů po II. světové válce byl orgány velení NATO učiněn závěr, že k zabezpečení ochrany vlastních vojsk před účinky klamné činnosti protivníka a k zabezpečení účinnosti vlastních opatření klamné činnosti je třeba studovat a pochopit filozofii, způsoby, metody a zásady klamné činnosti protivníka. Z tohoto důvodu byla ze strany NATO věnována zvýšená pozornost studiu sovětské „maskirovki“, rozpracování vlastní teorie klamání a přípravě velitelů a štábů. Po roce 1985 byly potom vydány i první služební předpisy (FM 90-2, FC 90-2 a další).

Britský důstojník M. Dewar ve své knize Umění klamání [1] uvádí jako první z principů klamání princip „centralizovaného řízení a koordinace“.

Centralizované řízení nebrání v ponechání dostatečného prostoru velitelům jednotlivých stupňů pro jejich samostatné rozhodování a iniciativu. Samostatnost a iniciativa podřízených stupňů velení není limitována uplatňováním principu centralizovaného řízení, ale především možnostmi jednotek a útvarů pro plnění daných úkolů.

Význam koordinace v procesu klamání je zvýrazněn zejména na základě neblahých zkušeností z války ve Vietnamu. Realizace opatření klamání byla v průběhu této války řízena bez důsledné koordinace ze třinácti různých míst (včetně jihovietnamské armády), což mělo za následek, že některá opatření působila protichůdně a v některých případech i proti zájmům spojenců.

Výše zmíněný princip centralizovaného řízení a koordinace spolu s dalšími principy (utajení, nepřetržitý sběr informací a důkladná příprava, věrohodnost a adresnost podvržené informace) ovlivňuje plánování, organizaci i realizaci úkolů a opatření klamání. Například podle polního řádu armády USA FM 100-5 z roku 1986 je plán klamání (*deception plan*) nedílnou součástí každého plánu „tažení nebo velké operace“. Zpracování plánu klamání řídí náčelník operačního oddělení.

Základem pro zpracování plánu klamání je legenda (*deception story*), kterou lze také nazvat záměrem klamání. Plán klamání stanovuje, jak a kým bude legenda prezentována protivníkovi. Cílem je vytvořit u velitele protivníka a jeho zpravodajských orgánů falešnou představu o vlastních možnostech a záměrech. Z tohoto důvodu je v plánu specifikován i objekt klamání (*deception target*). Plán klamání tvoří přílohu plánu operace.

Metody klamání - „*deception*“ - používané v armádách států NATO lze rozdělit na:

a) pasivní (obraně):

- kamufláž,

- skrytí,
- opatření proti pozorování a vyhledávání;

b) aktivní:

- ◆ imitace,
- ◆ demonstrační činnost:
 - demonstrace síly,
 - manévr k odvrácení pozornosti,
 - útok k odvrácení pozornosti,
- ◆ manipulace s falešnou informací.

V ruském pojetí tvoří klamání a překvapení neodmyslitelnou součást vojenského umění. Uskutečňování klamání je přitom chápáno jako nezbytná podmínka pro dosažení překvapení. „Překvapení nelze dosáhnout, jestliže se nepodaří protivníka oklamat.“ Celá oblast klamání je v ruské armádě označována pojmem „maskirovka“.

Klamání se uskutečňuje kombinací běžných způsobů klamání na taktické, operační i strategické úrovni při dodržení obecných zásad. Všechna opatření jsou realizována v souladu s jednotným záměrem.

Hlavními způsoby klamání v armádě Ruska jsou: skrytí, imitace, demonstrační činnost a dezinformace.

Jako hlavní zásady klamání jsou uváděny:

- ▲ aktivnost,
- ▲ přesvědčivost,
- ▲ nepřetržitost,
- ▲ mnohotvárnost.

Na základě porovnání úrovně teorie a praxe klamání v armádách států NATO a v bývalé Sovětské armádě západní odborníci např. uvádí: „Klamání (maskirovka) je hluboce zakořeněno v sovětském vojenském myšlení a způsob plánování klamání nemá v armádách států NATO obdoby. Klamání je ve většině armád států NATO «šeptaným slovem», něčím s čím by se mělo také uvažovat, ale čemu je v praxi věnováno jen málo času a na co je vyčleňováno jen málo prostředků”. [1]

Podíváme-li se do historie, vidíme dva rozdílné přístupy k plánování klamání.

1. Vedle plánu operace byl spojenci (USA, Velká Británie) současně zpracováván i plán klamné operace.

Například k utajení záměru bitvy u El Alameinu a k oklamání protivníka byl Brity zpracován plán klamné operace nazvané *Bertram*.

Operace *Husky* (vyloštění na Sicílii) byla „přikryta“ klamnou operací *Mincemeat*, která měla německé velení přesvědčit o tom, že vyloštění bude provedeno na Peloponéský poloostrov a Sardinii.

Příprava a provedení všeobecně známé operace *Overlord* bylo spojeno s provedením klamné operace *Bodyguard*, která měla své dílčí části (operace, z nichž některé byly ještě dále členěny) [1]:

BODYGUARD - Fortitude;
. Fortitude North,
. Fortitude South (Rosebud),
. . Quicksilver,
- Zeppelin;
- Vendeta;
- Ironside.

O tom, že rozsáhlá opatření klamání nebyla realizována jen v přípravě a v průběhu útočných operací, svědčí zejména zkušenosti z Velké Británie z let 1940 až 1941, kdy se ocitla v nebezpečí invaze německých sil přes kanál La Manche a musela se bránit proti mohutným leteckým úderům.

2. V německé armádě a v Rudé armádě byl v průběhu II. světové války uplatňován spíše jiný přístup - **rozpracování úkolů a opatření klamání jako součásti plánu operace.**

Uvedené dělení není úplně přesné (vždy záleželo na konkrétní situaci, stupni velení, na tom, zda se bojové jednotky podílely na plnění úkolů v klamné operaci atd.), ale principiálně jej lze přijmout.

Zkušenosti a současná situace v Armádě České republiky

Vývoj teorie klamání (maskování) české (československé) armády byl v jednotlivých historických etapách ovlivněn působením spojenců. V období do II. světové války je markantní vliv francouzské armády a po roce 1948 československá armáda z velké části převzala teorii maskování armády SSSR (maskirovku).

V roce 1969 byl v naší armádě vydán služební předpis Oper 1-4 Operační maskování, ve kterém je podrobně rozpracován návod jak maskování na operačním stupni plánovat a organizovat. Tento předpis stanovuje hlavní zásady operačního maskování, odpovědnost jednotlivých funkcionářů štábů, podíl druhů vojsk, formu i obsah zpracovávaných dokumentů, definuje hlavní způsoby a metody maskování. Vzhledem k tomu, že problematice maskování byla v uplynulých letech věnována jen velmi malá pozornost, nebyl předpis doposud novelizován a v podstatě je možné řídit se i nadále jeho ustanoveními. Předpis vyžaduje určité změny vyplývající zejména ze změněné terminologie a organizační struktury Armády České republiky. Navržený postup činnosti velitele a štábu v průběhu plánování, organizace a realizace maskování (klamání) na operačním stupni může zůstat prakticky beze změn, stejně jako obsah předepsaných dokumentů. Po zavedení nových bojových řádů by však bylo vhodné tento předpis přepracovat.

Za hlavní způsoby a metody maskování na všech stupních bylo považováno zastírání a klamání (imitace, demonstrační činnost, dezinformování atd.) s tím, že na strategickém a operačním stupni převažují aktivní metody maskování (klamání) a na taktickém stupni metody pasivní (skrytí). Pojem zastírání byl postupně nahrazen pojmem skrytí (služební předpis Žen-2-5).

Na strategickém a operačním stupni byl zpracováván samostatný plán operačního maskování, na jehož tvorbě pracovala účelově vytvářená skupina. Podřízeným byl vydáván výpis z tohoto plánu.

Na taktickém stupni se samostatný plán maskování zpracovával pouze v případě potřeby.

V praxi se vyskytovaly obdobné problémy, jako v současné době pocítují v armádách států NATO. Nedařilo se integrovat opatření k maskování do plánu operace. Vyplývalo to také z toho, že byly stanoveny nevyvážené zásady pro utajení plánu a jednotlivých opatření. Tyto problémy v naší armádě přetrvávají dodnes.

Od počátku 90. let se v souvislosti s formováním nových zásad bojové činnosti Armády České republiky začali problematikou klamání (maskování) zabývat vševojskoví odborníci a to zejména na Vojenské akademii Brno.

Pod vlivem ne zcela přesných a výstižných překladů zahraničních materiálů, zejména z angličtiny, bylo navrženo označovat maskování na operačním stupni pojmem „klamná činnost“ s hlavními metodami „skrytí“ a „klamání“. Ve vazbě na taktický stupeň byl pojem skrytí, používaný pro operační stupeň, ztotožněn s pojmem „maskování“. Za hlavní metody byly opět označeny „skrytí“ a „klamání“. Formálně tak byl popřen implicitně vyjádřený princip centralizovaného řízení. V praxi nejde o odlišení, co ještě náleží operačnímu stupni a co už je věcí stupně taktického a naopak, ale o to, jak jednotlivé způsoby maskování uplatňovat na daném stupni k dosažení stanovených cílů. V tomto světle se možné dělení nejvíce jeví jako optimální.

Později se začaly prosazovat názory, která se promítly ve znění ustanovení o klamání v předpisu „Příprava a vedení obranné operace“.

Maskování na operačním stupni je nazýváno „klamáním“ a jako hlavní způsoby jsou uvedeny „maskování“ a „dezinformování“ (viz schéma č. 1).

Schéma č. 1 [2]

Za největší nedostatek návrhu lze považovat skutečnost, že se převážně zabývá způsoby a metodami „klamání“, namísto stanovení hlavních zásad plánování, organizace, realizace a odpovědnosti za „klamání“. Struktura, zavedení nových pojmů a použití starých v novém významu je přinejmenším diskutabilní. Formulování návrhu zřejmě nepředcházela důkladná analýza dříve uplatňované teorie. Nedostatkem je i skutečnost, že plnění úkolů „klamání“ v období přípravy obranné operace není vhodně časově vymezeno.

Po vznesení připomínek k uvedenému návrhu byla ustanovení o „klamání“ zařazena jako samostatná část předpisu (v návrhu bylo součástí stati „Ochrana vojsk“).

Nezbytnost uplatňování principu centralizovaného řízení je sice i nadále definována, ale teoretické závěry učiněné ve vazbě na taktický stupeň tomu zatím neodpovídají.

Maskování, tedy jeden ze způsobů klamání, je v návrhu polního řádu postaveno na roveň činnosti vojsk, kterou na operačním stupni nazýváme klamáním. Nástroj k dosažení cílů klamání je tak na taktickém stupni nadřazen cílům samotným.

Význam uplatňování principu centralizovaného řízení a koordinace v praxi

K pochopení významu a účinnosti klamání, ale i k objasnění metodologie v procesu klamání při přípravě a vedení operací, může přispět připomenutí konkrétního případu - již vzpomínané operace Bertram.

Zvolený příklad je vhodný z několika důvodů:

- bitva u El Alameinu byla vedena na malém prostoru (menší než předpokládaný prostor obranné operace armádního sboru AČR),
- řada opatření měla pouze taktický význam a cílem bylo dosažení překvapení protivníka na taktické úrovni,
- postihuje celý komplex opatření klamání,
- rozsah většiny realizovaných opatření byl kvantifikován,
- na straně obránců není patrná snaha o realizaci aktivních opatření klamání,
- lze na něm ukázat možnou metodologii, obsah a možný rozsah opatření klamání.

Operace Bertram

(Volný překlad autora podle M. Dewara [1])

Operace *Bertram* je krycí název plánu klamání obecně známé bitvy u El Alameinu (23. 10. 1942).*

Alameinská fronta byla dlouhá pouze 35 mil (asi 56 km) a táhla se od mořského pobřeží na severu po Quattarskou proláklinu na jihu. I přes vzdušnou nadvládu letectva nemohli Britové zabránit protivníkovi v provádění leteckého průzkumu. Pro realizaci opatření klamání byl terén nevýhodný (poušť).

Severní sektor bojiště zahrnoval železnici, jedinou pevnou cestu, nekrytý vodní zásobovací systém, řadu polních skladů a poskytoval výhody plynoucí z britské námořní převahy ve Středomoří. Eventuálně byl možný i námořní útok na levý bok protivníka. Jižní sektor neměl žádnou z těchto výhod. Severní úsek fronty byl obsazen 30. sborem a jižní úsek 13. sborem. 10. obrněný sbor byl v záloze.

Linie fronty vojsk Osy byla obsazena jednou německou a pěti italskými divizemi. V záloze byla na severu 15. pancéřová divize a italská obrněná divize „Littorio“

s 90. lehkou divizí. Na jihu byla v záloze 21. pancéřová divize a obrněná divize „Ariete”. Německá paradesantní brigáda byla rozmístěna v sestavě italských vojsk. Převaha vojsk Osy byla na severu, kde se předpokládal směr hlavního útoku.

V plánu 8. britské armády bylo předstírat směr hlavního útoku obrněnou a pěší divizí ve středu a na jihu fronty a hlavní útok vést na severu s použitím čtyř pěších divizí k prolomení obrany a zasazení 10. obrněného sboru do průlomu k rozvíjení útoku do hloubky obrany.

Operace *Bertram* měla tři cíle:

- přesvědčit protivníka, že hlavní útok bude veden na jihu,
- přesvědčit protivníka, že den „D” je stanoven na 7. listopad 1942, což byl fakticky den D + 14,
- znejistit protivníka a zabezpečit tak, aby zálohy nezasadil dříve než v D + 4.

Prostřednictvím pracovníků britských ambasád na Středním východě, australského ministra Caseyho (v té době byl v Káhiře) i jinými způsoby byly orgánům německé zpravodajské služby působícím na Středním východě podsouvány falešné informace.

V první řadě to byla informace o tom, že Montgomery zamýšlí zahájit útok kolem 6. listopadu v období bezměsíčních nocí, a nikoliv 23. října během úplňku. Na podporu tohoto tvrzení se „proslýchalo”, že nové tanky, shermány, trpí řadou „dětských nemocí” a nemohou být proto nasazeny dříve než v listopadu. Dále byla zorganizována celá řada společenských aktivit včetně oficiálních párty a výletů po Nilu. Dva velmi známí generálové si v Shepherdově hotelu v Káhiře rezervovali ubytování na poslední týden v říjnu.

Dalším opatřením bylo zorganizování falešné konference v Teheránu na 28. října. Měl se jí zúčastnit vrchní velitel generál Alexander z Londýna, generál „Jumbo” Wilson z velitelství pro Persii a Irák, letecký maršál Tedder z Londýna a dokonce Wavell, který byl v té době vrchním velitelem v Indii. Všichni tito velitelé a jejich náčelníci protiletadlové obrany byli úmyslně málo diskrétní při zajišťování letenek a při osobních rozhovorech.

Těžiště plánu však spočívalo v uskutečňování řady vzájemně propojených opatření protivizuálního maskování.

10. obrněný sbor, který byl složen z 1. a 10. obrněné divize a 24. obrněné brigády, provedl v září a v říjnu nácvik bojové činnosti směřující na jihozápad. V průběhu cvičení a po něm postupně zaujal klamné prostory rozmístění. Šlo o tři prostory, které byly umístěny oboustranně podél klamné železniční trati vedoucí k jižnímu sektoru 13. sboru. Současně tato trať navazovala na reálnou železnici, která vedla ke skutečnému prostoru rozmístění a dále k pobřeží, kde křižovala cestu. Do klamných prostorů se 10. sbor přesunul do 18. října a o maskování se příliš nesnažil. Po přemístění obrněných jednotek do skutečného prostoru Martello, v noci z 20. na 21. a z 21. na 22. října, byl každý tank nahrazen maketou.

Vzhledem k tomu, že nebylo možné skrýt plánovanou hustou koncentrací techniky v prostoru Martello, byla provedena opatření, aby od 6. října nebyla v žádném prostoru patrná změna hustoty techniky, ať už byl 10. obrněný sbor v pozicích nebo na přesunu do nich.

Pro každý tank nebo jiný takticky významný kus techniky 10. obrněného sboru bylo připraveno místo k jeho skrytí nebo zamaskování. Tanky byly maskovány systémem

„Sunshield“, takže vypadaly jako desetitunová nákladní vozidla. Když sbor dosáhl prostoru Martello, byla nepotřebná technika odeslána zpět do klamných prostorů. Redukcí počtu použitých maket byla udržována stejná hustota techniky ve všech prostorech a byl tak vytvářen dojem, že dochází jen k malým nebo žádným přesunům.

Každý útok vyžaduje dělostřeleckou podporu. Soustředění dělostřelectva před útokem je jistou známkou ofenzivní činnosti. Z tohoto důvodu mělo být soustředění 25-ti liberních děl v blízkosti severní fronty 30. sboru utajeno až do momentu zahájení palby. Okolo 400 děl, jejich tahačů a přívěsů muselo být skryto nejdříve v prostoru rozmístění Cannibal 1 a potom v palebných postaveních v prostoru Cannibal 2. Děla a přívěsy byly společně maskovány jako běžná 3-tunová vozidla. Výrazný tvar tahače byl maskován pomocí tyčí, drátů a pevně uchycených sítí tak, že také vypadal jako 3-tunové vozidlo.

Významnou součástí každé velké ofenzivy je logistická podpora. Velké množství zásob muselo být uskladněno v blízkosti železničních stanic El Alamein a El Imayid. Tyto sklady musely být ukryty, zatímco falešné sklady byly zřízeny na jihu. V El Alameinu se skládky technického materiálu ztratily v nepořádku železničního depa, zatímco materiál naložený na dopravní technice a další zásoby naskládány do tvaru 3-tunových vozidel v okolí El Alameinu byly zamaskovány maskovacími sítěmi. Prostor byl oživen několika tábořícími vojáky tak, že při pohledu ze vzduchu vypadal jako mobilní sklad. Pohonné hmoty byly uloženy v zákopech kolem stěn tak, aby uprostřed zůstala mezera. Tyto zákopy, které již existovaly více než rok, byly zděné a nikdy nebyly maskovány. V El Imayidu byly polní sklady munice v prostoru, který nebyl maskován. Bylo rozhodnuto tyto sklady ponechat tak jak byly, ale umístit další bedny s municí v okolí a zakrýt je pytlovinou a pískem. Maskovaný prostor měl okolo 3 čtverečních mil.

Na jihu bylo realizováno několik metod klamání. Vodovodní potrubí vedoucí na jih z El Imayidu v délce asi 20 mil již existovalo. Bylo rozhodnuto toto potrubí prodloužit jižním směrem ve formě makety a vybudovat klamné čerpací stanice. Tento úkol měl být splněn do začátku listopadu. Klamné skládky materiálu byly zřizovány v noci na několika čtverečních mílech v prostoru nazvaném „Brian“. Práce na nich začaly 7. října a byly ukončeny 21. října. Nakonec bylo na jihu vybudováno několik klamných dělostřeleckých palebných postavení. Po zahájení bitvy, když byla tato klamná postavení Němci rozkryta, byly makety nahrazeny opravdovými děly. Toto „dvojí klamání“ je klasickým příkladem, jak je možné zdánlivě nevýhodnou situaci obrátit ve vlastní prospěch.

Rozsah některých opatření realizovaných v rámci operace *Bertram* byl následující:

- ▲ na operaci se podílelo 2275 britských, australských, francouzských, indických a jihoafrických vojáků,
- ▲ byly zamaskovány skládky 5000 tun materiálu na severu a vybudovány klamné skládky 8000 tun materiálu na jihu,
- ▲ bylo přesunuto 4500 maket nebo přebytečných vozidel,
- ▲ bylo zřízeno 700 masek typu „Sunshield“ pro tanky a 360 masek typu „Cannibal“ pro děla.

Ukořistěné dokumenty a výpovědi válečných zajatců potvrdily, v jakém rozsahu bylo velení vojsk Osy oklamáno. Generál von Thomas, který byl v bitvě zajat, připustil, že najisto předpokládal útok ze směru od Munassibu na jihu, kde Němci pozorovali zvýšený

počet přesunů, přičemž na severu zvýšený pohyb vojsk neregistrovali. Pozorovali také imitovanou koncentraci dopravní techniky na jihu, odpovídající síle tří britských obrněných divizí. Němci si byli tak jisti, že hlavní útok přijde z jihu, že drželi dvě obrněné divize v záloze ještě 4 dny poté, co byl zasazen hlavní útok na severu. Není pochyb o tom, že opatření klamání na podporu ofenzivy přispěla k posunu poměru sil ve prospěch 8. armády, a tak zajistila vítězství. Operace *Bertram* byla klasickým příkladem klamání na operačním stupni velení. „Strategické překvapení nebylo možné,“ napsal Montgomery, „proto jsem plánoval dosažení překvapení na taktické úrovni.“

Z uvedeného konkrétního příkladu a na základě dalších zkušeností můžeme vyvodit některé obecné závěry:

- ◆ velitel musí stanovit cíl klamání, schválit záměr a zabezpečit součinnost s orgány mimo jeho podřízenost,
- ◆ opatření klamání musí být realizována všemi druhy vojsk a jsou úzce propojena s jejich skutečnou (bojovou) činností,
- ◆ ke zpracování reálného plánu klamání mohou přispět pouze hlavní funkcionáři velitelství a štábu a na rozpracování jednotlivých opatření se musí podílet i ostatní příslušníci štábu (vědomě nebo nevědomě),
- ◆ těžiště opatření klamání je třeba realizovat v období přípravy boje,
- ◆ bezpodmínečně nutné je utajit cíl klamání; realizaci klamných opatření lze utajit jen částečně a i toho je třeba využít k naplnění cíle,
- ◆ všechna plánovaná opatření jsou stejně důležitá (činnost tajného agenta nebo zamaskování jednotlivého kusu techniky),
- ◆ zplánování a realizace opatření klamání je organizačně, časově a materiálně velmi náročná činnost,
- ◆ velitel musí mít informace o účinnosti realizovaných opatření klamání,
- ◆ nejúčinnějším postupem při klamání je utvrdit protivníka v přesvědčení, že jeho záměr je optimální,
- ◆ úspěšná realizace plánu klamání je vysoce efektivní.

Literatura:

- [1] Dewar, M.: *The Art of Deception*, David & Charles Publishers plc, 1. vydání, Velká Británie 1989.
- [2] **Všeob-P-6**: Příprava a vedení operace, MO ČR, Praha 1996.
- * *Bitvou u El Alameinu jsme se podrobně zabývali v článku „Bitva u Alameinu bez legend“, otištěném ve Vojských rozhledech č. 6/1995. [poznámka redakce]*